

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

247957

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์
LIVELIHOODS STRATEGIES OF FARMER'S HOUSEHOLDS IN
COMMUNITY OF THE UBONRAT DAM AREA

ทรงมหาโสภณ มุสทา

วิทยาลัยนวัตกรรมการผลิตบัณฑิต
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

พ.ศ. 2554

600252935

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

247957

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์
LIVELIHOODS STRATEGIES OF FARMER'S HOUSEHOLDS IN
COMMUNITY OF THE UBONRAT DAM AREA

พระมหาไศภณ มุลทา

วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

พ.ศ. 2554

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์

พระมหาโสภณ มุลหา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น

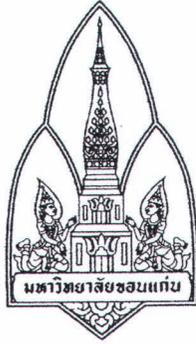
พ.ศ. 2554

**LIVELIHOODS STRATEGIES OF FARMER'S HOUSEHOLDS IN
COMMUNITY OF THE UBONRAT DAM AREA**

PHRAMAHA SOPON MULHA

**A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN DEVELOPMENT SOCIOLOGY
GRADUATE SCHOOL KHON KAEN UNIVERSITY**

2011

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
หลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนา

ชื่อวิทยานิพนธ์: ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์

ชื่อผู้ทำวิทยานิพนธ์: พระมหาโสภณ มุลหา

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์: รศ.ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ประธานกรรมการ
รศ.ดร.ประจิตร มหาหิง กรรมการ
ผศ.ดร.วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์ กรรมการ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์:

.....
(ผศ.ดร.วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์) อาจารย์ที่ปรึกษา

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ลำปาง แม่่นมาดัย)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เยาวลักษณ์ อภิชาติวัลลภ)
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

โสภณ มุลทา. 2554. ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อน

อุบลรัตน์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์

บทคัดย่อ

247957

การวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์ ในหมู่บ้านโคกกลาง ตำบลโนนสัง อำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยอยู่ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรและชุมชนในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์ 2) เพื่อศึกษาเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์ และ 3) เพื่อศึกษายุทธศาสตร์ในการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับปราชญ์ชาวบ้านในหมู่บ้าน และชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ผลกระทบจากการสร้างเขื่อน มีการปรับตัวในการดำรงชีพ และการสร้างยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพ นอกจากนี้ยังเก็บข้อมูลในการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในการดำรงชีพของชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการดำรงชีวิตของชุมชนและครัวเรือนเกษตรกรทั้ง 3 ช่วง คือ ช่วงระยะเวลาก่อนการสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ ช่วงระยะเวลาการเปลี่ยนแปลงสู่การสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ และช่วงระยะเวลาหลังการสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ถึงปัจจุบัน พัฒนาการดำรงชีวิตของชุมชนและครัวเรือนเกษตรกรมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมากภายใต้การดำรงชีพได้ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลง โดยมีการปรับตัว ปรับเทคนิควิธีในการสร้างยุทธศาสตร์การดำรงชีพในรูปแบบต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังพบว่าเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของชุมชนและครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์นั้นมี 8 ประการคือ นโยบายรัฐ กระแสทุนนิยม ฤดูกาล/ภัยธรรมชาติ โรคภัยไข้เจ็บ การเปลี่ยนแปลง การอพยพ การถือครองที่ดิน และความผันผวนของราคาผลผลิต เป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพที่เข้ามาเกี่ยวข้องโดยที่ชาวบ้านไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ทำให้รูปแบบการดำรงชีวิตของชาวบ้านต้องต่อสู้ดิ้นรนอยู่ภายใต้ภาวะแนวโน้ม และบริบทความเปราะบางดังกล่าว และพบว่า การสร้างยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์ อาศัยความรู้ความสามารถในการ

247957

จัดการทรัพย์สิน/ทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ทุนธรรมชาติ ทุนทางสังคม เป็นต้น นำมาใช้เป็น
ยุทธวิธีในการทำกิจกรรมและยุทธวิธีในการปรับตัวเพื่อการอยู่รอดโดยการสร้างงาน อาชีพ
กิจกรรม หรือสร้างรูปแบบวิธีการต่าง ๆ อันหลากหลายโดยอาศัยทรัพย์สิน/ทุนที่มีอยู่นั้น มา
สนับสนุนในการประกอบอาชีพ ซึ่งยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกร/ชุมชนนี้จะ
ก่อให้เกิดผลลัพธ์ในการดำรงชีพต่าง ๆ ตามมา คือ การมีรายได้เพิ่มขึ้น การมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
การลดความอ่อนแอ การเพิ่มความมั่นคงด้านอาหาร และการเกิดความยั่งยืนในการใช้
ทรัพยากรธรรมชาติ อันก่อให้เกิดความอยู่รอดและความยั่งยืนของชุมชน

Sopon Mulha. 2011. **Livelihoods Strategies of Agriculturist Household in Community area Ubonrat Dam**. Master of Arts Thesis in Development Sociology, Graduate School, Khon Kaen University.

Thesis Advisor : Asst. Prof Dr. Viyouth Chamruspanth

ABSTRACT

247957

The objective of this research were : 1) to study the development of living of households of farmers and communities in the communities around the dam Ubonrat 2) to study the conditions affecting the livelihood of the family farmers in the community, the dam of Communication Arts, and 3) for Study on livelihood strategies of households in farm communities around the dam of Communication Arts.

This research is qualitative research. Data were collected by the relevant literature. The interview with Knowledge Village. And people associated with the events affected by the dam. The adaptation of living. And the creation of livelihood strategies. It also collected information on participant observation in various activities and observations with on involvement in the life of the community.

The results showed that the development of community lives and family farmers during three periods namely; before the Ubolratana dam was built, during a transition period to the dam ,and after the dam Ubonrat to the present. The development of community lives and family farmers to adjust several changing to be living under political change. The adaptation adjustment techniques to create a strategy for living in various forms over the years also found that the conditions affecting the livelihoods of communities. And households in agricultural communities around the Ubolratana dam has eight main policy state capitalism. Seasonal / natural disaster Unhealthiness Changes, migration and land tenure. And volatility of the product price is an important condition affecting the livelihood that is involved with the local people cannot avoid it. The pattern of livings villagers have to struggle under conditions likely. And the vulnerability context and found that creating a livelihood strategies of farm households in the community, the dam of agricultural art. Based knowledge to manage the assets / equity of various existing communities such as venture natural, social capital and so be used as a strategy in the activities

247957

and strategies to adapt to survive by building career or activities model a variety of different methods, based on assets / equity that address to support the occupation. The livelihood strategies of farm households / communities will cause the results of living is different according to the revenue increase. It's a better living. Reducing weakened. Increasing food security. And the sustainable use of natural resources. Cause the survival and sustainability of the community.

งานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ขอมอบส่วนดีให้แก่บุพการี คณาจารย์
และชาวบ้านทุกท่าน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
คำอุทิศ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
2. ประเด็นคำถามการวิจัย	4
3. วัตถุประสงค์ในการวิจัย	4
4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
5. ขอบเขตการวิจัย	5
6. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	5
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
1. แนวคิดการดำรงชีพ	7
2. แนวคิดทุนทางสังคม	29
3. แนวคิดการปรับตัว	49
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	53
5. กรอบแนวคิดในการวิจัย	66
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	69
1. การเลือกพื้นที่ในการวิจัย	69
2. หน่วยในการวิเคราะห์	70
3. ผู้ให้ข้อมูล	70
4. ระยะเวลาในการทำการวิจัย	71
5. เทคนิค วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	71
6. การเก็บรวบรวมข้อมูล	73

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
7. การวิเคราะห์ข้อมูล	73
8. การนำเสนอข้อมูล	74
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผล	75
1. บริบทระดับมหภาค	75
2. บริบทของหมู่บ้าน โลกกลาง	89
3. พัฒนาการดำรงชีพของชุมชนและครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อน อุบลรัตน์	120
4. เงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อน อุบลรัตน์	137
5. ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อน อุบลรัตน์	180
6. การอภิปรายผลการวิจัย	191
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	206
1. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	206
2. ระเบียบวิธีวิจัย	206
3. สรุปผลการวิจัย	211
4. ข้อเสนอแนะ	215
บรรณานุกรม	219
ภาคผนวก	226
ภาคผนวก ก แนวทางการสัมภาษณ์	227
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	236
ประวัติผู้เขียน	239

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1	แสดงการใช้ประโยชน์ในที่ดิน	92
ตารางที่ 2	เปรียบเทียบยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรบริเวณเขื่อน อุบลรัตน์	186

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพที่ 1	กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework)	25
ภาพที่ 2	ป้ายหมุ่มบ้าน โศกกลาง	91
ภาพที่ 3	ถนนหมุ่มบ้าน โศกกลาง	95
ภาพที่ 4	แผนผังหมุ่มบ้าน โศกกลาง	96
ภาพที่ 5	การเลี้ยงโคและกระบือ	100
ภาพที่ 6	การแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลา	101
ภาพที่ 7	ศูนย์อนุบาลก่อนเกณฑ์วัดพรหมประสิทธิ์	110
ภาพที่ 8	สภาพพื้นบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์	180